

# ניפגש ליד הברוש פינת האורן

רגע לפני שהבולדוזרים הגיעו להרוס את היער הסמוך לכוכב יאיר, הגיעו התושבים וקבעו עובדות בשטח בעצמם: סימנו שבילי טיול, טיפחו את היער, קיימו בו פעילויות והזכירו לכולם שהיער לא שייך למפעל זה או אחר, אלא לכולם. תושבי ראש העין הפכו את היער למקום הכי שוקק בעירם, ויוזמות דומות נרקמות ביערות נוספים. ענת מדמוני כותבת על תופעת היערות הקהילתיים, שכבר עשרות שנים משנה את מרקם החיים בערי העולם וכעת צומחת גם בישראל



## ענת מדמוני

ייעור קהילתי עוסק בקידום ובטיפוח יערות הסמוכים ליישובים ושטחים ירוקים כגון חורשות, שדרות, עצים וצמחייה בפארקים ולאורך רחובות, תוך הכרה בתועלת האקולוגית, הסוציולוגית, האסתטית והכלכלית שבהם. עיקרו של יער קהילתי הוא שיתוף פעולה בשילוש הקדוש: הגוף המקצועי המייער (בישראל רק ק"ל עוסקת בייעור), הרשות המקומית והקהילה.

## במקום מפעלים - שבילי טיולים

בעידן המודרני למילה קהילה יש קסם מיוחד במינו. בתקופה של ניכור והסתתרות מאחורי פלדלת ומחשב, כל פרויקט שניחוח קהילתי נודף ממנו זוכה לעדנה, וכך גם יערות קהילתיים. יערות רבים עוברים טרנספורמציה והופכים מהחצר האחורית המזוהה של העיר לנעימים וידידותיים לתושביה. מודגשים בהם ערכים סביבתיים, קהילתיים ותרבותיים על ידי יצירת דרכי נוף, הצבת מתקני משחקים לילדים, פיתוח שבילי הליכה וחשיפת אתרים ארכיאולוגיים ואתרי פריחה. הם מאפשרים לתושבי העיר להתקרב לטבע על ידי שיתוף הקהילה בשלבי התכנון, הפיתוח והאחזקה, וכך בהפקת פעילויות קהילתיות ביער, כגון סיורים המודרכים על ידי אנשי הקהילה ופיקניקים משותפים. יערות מסוג זה החלו לצוץ בעשורים האחרונים באירופה ובארצות הברית, ועכשיו גם בארץ.

בישראל, מעל 91 אחוז מהאוכלוסייה מתגוררת בערים וצפיפות האוכלוסין היא מהגבוהות בעולם, יש ליערות

וּם שישי אביבי ביער ראש העין. קבוצת ילדים בהדרכת מורה מתבוננת במרבדי הכלניות, כמה משפחות עורכות פיקניק, זוגות מטיילים יד ביד בשביל הפריחה, אמהות יושבות עם ילדיהן הקטנים על שמיכות שנפרשו מתחת לעצי האורן. צפוף כאן יותר מאשר בקניון! מאז הפך ליער קהילתי, יער ראש העין הוא מקום נהדר לבלות בו, ספינת הדגל של היער ושל היערות הקהילתיים בארץ.

ביערות התפתחו אבותינו הקדמונים שערקו לסוואנה. אליהם יצאו הפרושים ההודים שקראו תיגר על מוסכמות החברה. שם טיילו כיפה אדומה, הנזל וגרטל, רובין הוד, מאהבה של ליידי צ'טרלי של ד"א לורנס, שומר היערות של א.ב. יהושע ודמויות ספרותיות רבות אחרות שהאדירו את הרומנטיזציה של היער.

כיום, למרבה הצער, היערות - המכסים כשלושים אחוז מהיבשה - מהווים בעיקר משאב לעצה. עצייהם משמשים לייצור נייר, רהיטים, דלתות ומוצרים נוספים. הם נכחדים בקצב מסחרר לטובת תרבות הצריכה המערבית, מה שמשנה את האיזון האקולוגי הכלל עולמי.

בעשורים האחרונים הגיעו קהילות רבות למסקנה כי היער במתכונתו הנוכחית הופך לנחלתם של גופים עסקיים ולא של אנשים פרטיים, ויש להחזירו לנחלת הכלל. תושבי ערים רבות ברחבי העולם החלו לטפח את היערות בסביבות מגוריהם, מה שזכה לכינוי "ייעור עירוני קהילתי" - Urban and Community Forestry (UCF).



היער הקהילתי שהם, על רקע היישוב. צילום: משה שלר



ילדי שהם בסיוור  
לימודי ביער הקהילתי  
צילום: ג'ודי אליספור

## בחצר של ראש העין

הפיילוט של היערות הקהילתיים בישראל היה יער ראש העין. העבודה בו החלה בשנת 2003. ההתחלה היתה צנועה והתמקדה בסקר צומח וארכיאולוגיה, שביצעה קק"ל. אט אט הצטרפו לפרויקט תושבי העיר וכיום הקבוצה מונה כשלושים חברים, המכונים "נאמני יער". הם מעורבים בקבלת ההחלטות ועוזרים בתחזוקה ובהדרכת קהל ביער. גם בתי הספר בעיר שותפים לפרויקט היער הקהילתי, וכיתות המבקרות ביער לצורכי לימוד הן חיוזון נפוץ. צעד גדול קדימה היה החתימה על אמנת היער, שנערכה בנוכחות ראש העירייה. על האמנה לשתוף הפעולה והמחויבות ההדדית חתומים נציגי הקרן הקיימת, נציגי עיריית ראש העין וכן נציגי התושבים. במסמך מפורט הם מתחייבים לשמר ולטפח את שטח היער, ערכי

חשיבות עצומה כאתרי הנופש והפנאי הכמעט יחידים שבהם ניתן לבקר ללא תשלום. באחרונה נתונים יערות אלו לאיום הרחפורים, והסכנה גדולה שבעתיים ליד הערים - בניית ערים חדשות, הרחבת ערים קיימות וסלילת כבישים הביאו לצמצום שטחם של היערות. בעידוד הקרן הקיימת לישראל, התומכת ביערות קהילתיים, הציבור לא רק משתמש ביער אלא גם שותף לו.

טבי דינארי מצור יגאל, פריק של טבע וטיולים, הוא כלכלן העובד בבנק, והרוח החיה בוועדה לשימור נוף ומורשת של כוכב יאיר וצור יגאל. זו אינה ועדה מטעם, אלא ועדה שהוקמה באופן ספונטני על ידי אנשים שאכפת להם מהסביבה. תחילת פעילותם היתה במאבק נגד כריית יער באזור, לצורך פינוי מקום למבני תעשייה. האמצעי היה סימון שבילים ביער. "רצייתי להציל את היער ואת האזור כולו על ידי הפיכת המקום לנגיש לטיולים - שאנשים יטיילו ביער ויכירו אותו, וכך תעלה המודעות לשמירתו" אומר דינארי. הקבוצה חברה לקק"ל, ובשיתוף המועצה המקומית הוקם "צוות יער קהילתי משותף" והוכנה תוכנית לשימור היער שהוצגה לקהילה בערב חגיגי. לפני כמה חודשים נחנך ביער שביל האורנים, תחת הכותרת "ללכת בשביל הבריאות". השביל פותח במסגרת פרויקט ארצי של קק"ל, איגוד הקרדילוגים, המתנסים וקהילות מקומיות לעידוד ספורט ההליכה ביערות קהילתיים. דינארי מעיד על עצמו שעשר שנות מגורים באזור קשרו אותו ליער, ושהוא לוקח לשם את הילדים בשבתות: "היער הוא אחלה מקום, כיף שהוא נמצא ליד הבית."



מטיילים ומנגנים בשביל הפריחה. ט"ו בשבט 2007, ראש העין צילומים: משה שלר

נאמני יער ראש העין מעורבים בקבלת ההחלטות ועוזרים בתחזוקה ובהדרכת קהל ביער. גם בתי הספר בעיר שותפים לפרויקט היער הקהילתי, וכיתות המבקרות ביער לצורכי לימוד הן חזיון נפוץ



ילדי בית הספר "אפק" בראש העין מנגנים את היער הקהילתי

היער הוא אחת הסיבות להנאתם מהעיר שהם גרים בה. טליה סמולש, תושבת העיר, מנהלת רכש במקצועה, היא הרוח החיה בפרויקט ורכזת קבוצת נאמני היער. היא הגיעה ליער במקרה, לאחר שחבר סיפר לה על המהפך שעתידי לעבור המקום ועל כך שמחפשים נאמני יער, והרעיון מצא חן בעיניה. סמולש: "המטרה היתה מבורכת לטעמי, ואני מאוד אוהבת את החיבור של העיר לאזור טבעי. אני רוצה להכניס את היער למודעות האוכלוסייה בעיר. ככל שאנשים יבולו יותר בחיק הטבע, כך זה ירחיק אותם מהמחשב ומהטלוויזיה. להיות נאמנת יער זה כף, לעשות משהו למען האחר נותן הרגשה טובה. זה בא ממקום אגואיסטי, אתה מקבל יותר ממה שאתה נותן."

לסמולש שלושה ילדים הלומדים בבית הספר אפק בעיר, בית ספר שמחנך למודעות גבוהה לאיכות הסביבה והטבע. היא יצרה קשר עם מנהלת בית הספר, ויחד הן גיבשו פורום נאמני יער שחברים בו הורים לילדים בבית הספר אפק ותושבי העיר. גויסו תרומות מחו"ל וכיום מושקעים ביער אלפי דולרים. בעזרתם נפרצו שבילים, הוצבו ספסלים ושולחנות לפיקניק וניטעו עצים נוספים. בתקופת הפריחה נערכות במקום הדרכות ללא תשלום למבקרים. המדריכים הם נאמני היער, וכל אחד מהם מדריך אחרת, על פי תחומי התעניינותו. אחד מלמד על ההיבט התנ"כי, השני שם דגש על צפרות והאחר מתבונן ביער מנקודת מבט ארכיאולוגית.

## היער הוא שלנו

תופעת הייעור הקהילתי קיימת בעולם כבר כמה עשורים. בארצות הברית מתמקדים ב"יעור" העיר עצמה על ידי נטיעת עצים וגינון סביבתי, ואילו באירופה, כמו בישראל, התפתח היער הקהילתי מיערות צמודי יישובים. באנגליה, למשל, שם אחוז שטח היער מסך שטח המדינה נמוך יחסית למדינות אחרות באירופה, קיימים כיום 12 יערות קהילתיים הממלאים תפקיד חשוב במרקם החברתי-כלכלי של העיר. יותר ממחצית מאוכלוסיית אנגליה מתגוררת בסמוך ליערות קהילתיים או במקום שבו נגישותם של היערות רבה. היערות הקהילתיים מבטיחים שלאנשים רבים תהיה נגישות לאזורים ירוקים, והם הופכים את האזור למקום טוב יותר לחיות בו ולעבוד בו. בארץ נזרעו וזרעי הקשר שבין הקהילה לסביבה הטבעית

הטבע והמורשת המצויים בו ולהגן על גבולותיו, וכן לאפשר לכל התושבים נגישות חופשית לכל חלקי היער ושימוש במתקניו ללא תשלום.

כיום, כמה שנים לאחר מכן, החצר האחורית של ראש העין הפכה להיות מקום מטופח ומתויר. בימים אביביים מאות רבות של אנשים מטיילים בשביל הפריחה שנפרץ ביער, או סתם באים לפיקניק. על פי סקרים, בשנת 2005 ביקרו ביער 54 אחוזים מתושבי ראש העין, רבע מתוכם ביקרו ביער בין עשר לחמישים פעמים. יותר ממחצית מהנשאלים טענו כי

## איך הופכים לנאמני יער?

במקומות שבהם כבר פועל יער קהילתי, כמו ראש העין וכוכב יאיר, ההליך פשוט ואפשר להצטרף לקבוצת נאמני היער הפועלת במקום. הסיסמה היא "מי שמגיע – משפיע": אם תגיעו למפגשים ולפעילויות ותתרמו את חלקכם, קולכם יישמע ותהיה לכם מילה בנעשה ביער.

אין בארץ נהלים מסודרים להקמת יער קהילתי, או מימון ציבורי או עירוני המוקדש למטרה זו. לכן הקמת יער קהילתי תלויה ברצונן הטוב של העירייה או הרשות המקומית ושל קק"ל, אך מניסיון העבר ניתן ללמוד שכשקיים גרעין של משוגעים לדבר שאינו מרפה, ההצלחה מובטחת. כי בשורה התחתונה, יער קהילתי טוב לכולם: לתושבים, לרשויות וגם לקרן הקיימת. אז קחו יוזמה! אם יש ליד ביתכם יער מוזנח שאינו מטופל ואתם רוצים להפוך אותו לפיסת טבע אטרקטיבית מומלץ לארגן קבוצת אנשים שהנושא יקר ללבם ולהתחיל לפעול. כל פעולה מתחילה במחשבה: מה הייתם רוצים ביער שליד הבית? איך אפשר לחבר אותו לקהילה? מהם ערכי הטבע שאתם מעוניינים להדגיש בו? כדאי להתחיל בקטן ולארגן מתנדבים למבצע ניקיון, או לרתום את בית הספר הקרוב לנושא היער ולשלב אותו בתוכנית הלימודים – קיימות אינספור אפשרויות כיד היצירה הטובה עליכם. במקביל פנו לרשויות ולקק"ל. כשיהיו בידיכם קבלות של עשייה, היחס אליכם יהיה רציני וסיכויי ההצלחה גבוהים. פעילותם של נאמני היער היא פעילות התנדבותית אשר אינה מתוגמלת כספית, אולם לאחר שיחה עם נאמני יער תגלו שכשמיגיעה ההצלחה הם מרגישים מתוגמלים עד מאוד.

אם אתם מעוניינים ליזום הקמת יער קהילתי ליד הבית, להצטרף לנאמני יער או להציע רעיונות לקידום יערות קהילתיים, אנא פנו למשה שלר מקק"ל בכתובת [moshes@kkl.org.il](mailto:moshes@kkl.org.il). רעיונות והשראה אפשר לקבל, בין השאר, באתר היערות הקהילתיים באנגליה: [www.communityforest.org.uk](http://www.communityforest.org.uk)

שיתוף הקהילה בקביעת חזון ויעדים ליער, בהצעת עקרונות תכנון וכן בהכנת תוכנית לשיווק היער לקהילה כמקום בילוי לטיילות ונופש על סף הבית. השיווק נעשה על ידי קביעת תוכנית אירועים ופעילות שנתית, העברת מידע לציבור דרך העיתונות המקומית ואתרי אינטרנט, טיפול בפניות הציבור והקמת צוותי מתנדבים, נאמני יער, מקרב תושבים בקהילה. הפעילות מבוססת בעיקרה על יוזמות הקהילה - בין אם זו פעילות לקראת ט"ו בשבט, פריצת דרך או שביל חדש, הדגשת פריחה ייחודית וכדומה. הקהילה ומוסדותיה שותפים בתכנון טיפוח ותחזוקת היער, וכן בחינוך לשמירה על ערכי היער. הצוות אמור להיפגש כמה פעמים בשנה באופן קבוע, ולכל יער ראש צוות המשמש איש קשר שתפקידו לתאם פגישות, ולהיות אחראי לסיכומים, למעקב ולביצוע. כאמור, עדיין לא בכל מקום מתמזג החזון עם המציאות.

## החל מקטיף פטריות וכלה במנגל

לניהול יער בסביבה עירונית נדרשים גישה בינתחומית ומגוון רחב של מיומנויות וידע, היות שתשומת לב רבה מופנית לערכים חברתיים וסביבתיים. על מנת לזרז את הפיכת היערות לידידותיים לקהילה, לפני שנה קיימה קק"ל סדנה לייעור קהילתי-אורבני. מנחה הסדנה, ד"ר ססיל קונן (Konen), מומחה לייעור קהילתי מדנמרק, הרכיז תורה באנשי יער ואקדמיה. על פי דבריו, בישראל, כמו בתחומים רבים אחרים, ייעור קהילתי הוא מורכב ורגיש יותר מאשר במקומות אחרים בעולם. בישראל קיימות קבוצות אוכלוסייה מגוונות שהגיעו לכאן ממדינות רבות, ודרכי הבילוי שלהן ביער הן שונות - החל בקטיפת פטריות ורכיבה על אופניים וכלה במנגל. במהלך התנהלותו ופיתוחו של היער הקהילתי צריך להביא בחשבון כל אחת מהן. נוסף על כך יש להקדיש מחשבה לשאלות כמו: היכן ימוקמו הכניסות ליער ומה יהיה היחס בין מיקומן לבין העיר? מה קורה כאשר שפכי ביוב מגיעים ליער? ההתנהלות מול הרשויות מסורבלת ותהליך הפיכת יער לקהילתי עלול להיות איטי ומסובך.

העוסקים בתחום מביעים תקווה שפוליטיקאים בכנסת, בעיריות וברשויות המקומיות יבינו שהיער הוא לא רק דבר יפה, אלא גם יש בו תועלת מוחשית, ופוטנציאל רב טמון ביישוב הקונפליקט שבין שמירה על היער וערכיו לבין פיתוח תשתיות - החל בהפחתת זיהום האוויר (מה שיקל על תקציבי הבריאות הממשלתיים), דרך שטחי נופש ובילוי וכלה בהעלאת שויין של הדירות שממוקמות בסמוך ליער. יש ליער חשיבות גם ביצירת זהות קהילתית אצל התושבים היוצאים ליער ופוגשים בו זה את זה. כך שאת הרווח הגדול מהיער לא ניתן להשיג על ידי מכירת השטח לכל המרבה במחיר, אלא בהפיכתו למקום שהציבור ייהנה ממנו. לשם כך יש ליצור דיאלוג עם התושבים ולעודד אותם להכיר את היער ולפעול בו. אירופה אנחנו לא, ועם כל הרצון הטוב תמיד יהיה כאן יותר בטון מאשר עצים - אבל גם אם הרעיון של יער בישראל מעלה חיוך מריר על שפתותיכם, כדאי לכם לבקר ביערות הקהילתיים. שם תוכלו לראות איך פיסת ירוק, צל, פריחה ומעורבות קהילתית עושה לשותפים לפרויקט רק טוב. 

ענת מדמוני היא ד"ר לבוטניקה המתמחה ביערנות.

תלגובות: madmony.a@gmail.com



יער קהילתי ארקטה, קליפורניה

לפני כעשור, כשהוקמה בקק"ל מחלקת קהל ויער. תפקידה היה לקדם פרויקטים תיירותיים ביער, בשיתוף עם הציבור הרחב. בשנים הראשונות יזמו רכזי הקהל במרחבים השונים פרויקטים כמו הקמת דרך נוף, הקמת תצפית או חשיפת מעיין. בתכנון הבסיסי הראשוני לא נכללה השתתפות פעילה של הציבור, אולם הפעילות עצמה התקיימה בעזרת מתנדבים, תנועות נוער וגופים שונים. הוקם מוקד טלפוני בשם "קו ליער", שאליו התנקזו תלונות ובקשות של הציבור, ונציגי המוקד מתווכים בין קהל המבקרים ביערות לבין הגורמים הרלוונטיים בקק"ל.

מי שעומד מאחורי העלאת המודעות הישראלית ליערות קהילתיים הוא משה שלר, מנהל מחלקת קהילה ויער בקק"ל ונציג ישראל בפורום האירופאי לייעור אורבני וקהילתי. שלר מצטנע ואומר שהיערות הקהילתיים היו פה עוד לפניו, והוא רק מיתג את הרעיון, קרא לילד בשמו ודחף אותו קדימה. שלר: "יער ירושלים, שסובל מצמצום שטחו באופן אינטנסיבי בשל תוכניות נדל"ן שונות, מטופל בידי קק"ל כבר שנים רבות על פי עקרונות הייעור הקהילתי, אף על פי שאיננו יער קהילתי קלאסי". לארגונים ירוקים רבים יש מילה בנעשה ביער" הוא אומר. "לא ברור כמה יערות קהילתיים קיימים כרגע בשטח, כי ההגדרה של יער קהילתי מורכבת ומסובכת. יערות צמודי דופן ליישוב יש רבים. לקרבה הפיזית יש חשיבות רבה - היא מאפשרת את שיתוף הקהילה המקומית בממשק היער באופן רציף ושוטף: בשלבי התכנון, הפיתוח והתחזוקה ובטיפוח פעילויות ביער. מעורבות הקהילה נועדה לקרב את האדם לערכי היער והטבע, ליצור את תחושת השייכות האומרת 'היער הוא שלי' ולהוביל למחויבות הקהילה לשמירה על ערכי היער."

נושא היערות הקהילתיים חדש בקרן הקיימת, ועדיין אין נהלים ברורים לגבי אופן הקמתו ופעולתו של יער קהילתי. במקומות רבים מתחיל התהליך, כמו ביער כוכב יאיר, הודות ליוזמה מקומית. קק"ל חוברת ליוזמות מקומיות שמעלים אנשים מתוך הקהילה, ויחד איתם מתחילה לפעול ביער, תוך עידודם והעצמתם. באירופה יש תורה מסודרת, אצלנו בינתיים יש חזון. החזון הוא להקים בכל יער צוות יער קהילתי משותף ובו נציגים משלושה גופים: הקרן הקיימת לישראל (מנהלי היער), תושבי הקהילה המקומית והעירייה או הרשות המקומית. הצוות אמור להוביל את התהליך של